

tima, pa eto doživjeli smo, da je ama baš netragom nestalo Marijinog kipa s Markova trga, nestalo obeliska u Vlaškoj ulici, koji su i te kako »urbanistički« (to je najnoviji izraz kod onih »modernih«, koji zapravo ni nevjerojato, da to doista ima nešto značiti) označivali i karakterizirali trgove, na kojima su stajali. A o onoj ludoriji s rušenjem Bakačeve kule ne trebam ni govoriti, već samo ističem, da je tek pred par tjedana u jednom od naših najboljih listova iznešena ozbiljno tvrdnja, da se naša katedrala morala »modernizirati« za novi moderni grad, jer da je stara pristojala tek starom Zagrebu.

Zaista začudno shvatanje u doba, kad se posvuda traži samo ono, što je pravo, u doba, kad imitacije baš ništa ne vrijede. Kao da bi netko kazao, da mora ispravu recimo trinajstoga stoljeća uništiti kad ju je prepisao pismom sadašnjosti, da za tu sadašnjicu dobije vrijednost!

Nu to je tek jedan maleni dio rada, koji se mora obaviti. Ne može se samo paziti na okvir, u kojem je Zagreb živio i radio, već se mora još više pomišljati na ljude, koji su tu djelovali i njihov rad objasniti. Dnevna literatura čini to dakako također, ali to su većinom radovi, stvoreni u osobitom času, pa određeni za dan dva, dok se sve opet predade zaboravi. I za tren sve je to zako-

pano u teško pristupne knjižnice, pa je za većinu ljudi gotovo sve izgubljeno, zakopano! A tako se onda pomalo gubi svaki kontinuitet. Pa kao što Muzej Grada Zagreba hoće da pribere sve, što se odnosi i na sam taj zanimljivi grad i sačuva barem u sitnicama uspomene na važne i vrijedne ljude, koji su tu boravili i radili, tako će se i u publikacijama Muzeja Grada Zagreba cvrtati i na jedne i na druge, da se jednom dobije ispravna slika i sadašnjosti i prošlosti. Jedno bez drugoga ne da se i onako pravo razumjeti. A mi, živeći na golemom lomu vremena, moramo napose pripaziti, da se spojka između prošlosti i sadašnjosti ne pretrgne: prošlost ne će sadašnjici smetati, ali će joj uz to biti putokazom, da se ne dogode onakova lutanja, kako smo ih svi proživjeli u skorim danima. Zablude prošlih decenija ne smiju se opetovati.

I stari i novi Zagrepčani ne smiju nikada svoj grad smatrati tek slučajnim boravištem, već ga zavoliti i njegovati, osjećajući kao osobit dar, da im je suđeno u našem najrazvijenijem gradu živjeti. A radom zanj i za njegove institucije odužiti će se tom gradu, da on i nadalje uzmožne biti žarište i privlačna točka za sve, koji žele, da se približe istinskoj kulturi i civilizaciji.

Gjuro Szabó.

Dr. JOSIP BRUNŠMID

Dana 31. listopada 1929. sahranjen je Dr. Josip Brunšmid na Mirogoju, na groblju u Zagrebu. Malen je tek krug radenika njegove generacije došao, da mu iskaže posljednju počast, većina je već davno prije njeđa pošla putem u vječnost, pa i od njegovih učenika i sljedbenika nestalo je velikoga broja. Nije došlo ni mnogo publike: šta zna ona, živeći u teško razmrskano doba za ogromni, tihi rad velikoga učenjaka, kad je razdiru sitne brige dana, i ništa više.

Bit će presudno za sav rad Brunšmidov (tako se to ime pisalo od generacija), da se je rodio u Vinkovcima, starim Cibalama (10. veljače 1858), od roditelja u povoljnim prilikama. U rodnom su ga mjestu okruživali ostaci goleme rimske prošlosti, koji su ga magičkom silom privlačile na istraživanje. Već 1879. osvane njegov prvi rad: »Die Antiken von Cibalis« u »Arch. epigraph. Mitteilungen«, a što je dalje kroz ravno pedeset godina radio i uradio, puni cijelu ovelu knjižnicu! A to su sve od reda djela, koja pokazuju golemu spremu, veliku memoriju i jedinstvenu marljivost. A nije manji i onaj Brunšmidov rad, koji se ne može u knjige turnuti: bio je izvrstan učitelj, koji je

i u dnevnom saobraćaju podavao rado svakome od svojega golemoga znanja i voljne ljude učio solidnom radu. Kad su došli dani starosti, preгнуo je Brunšmid još grčevitije uza svoj rad, napuštajući sve drugo; sudbina pravoga istraživača, koji nakon obavljenoga golema posla vidi, da je još uvijek na početku rada, da još nije mnogo toga kazao, što ima da kaže. Pa je doista njegov posljednji rad ostao nedovršen... Brunšmid je bio dobar čovjek, svijestan vrijednosti svoga rada, a bez taštine i bez svakoga trunaka štreberstva. Njegova se prava otmjenost iskonski pokazivala najbolje u pravičnom ocjenjivanju rada drugih radenika, kolikogod je umio.

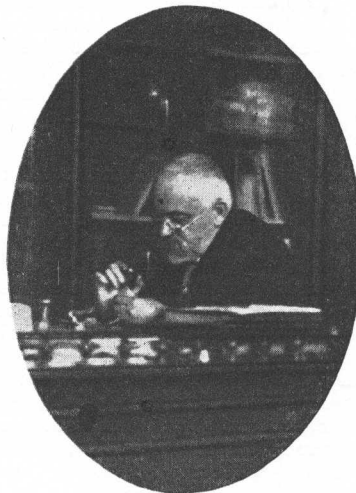
Za ocjenu i prikaz njegovih radova trebat će vremena i truda, jer će i taj prikaz morati biti oveća knjiga. Uz svoju učiteljsku službu prolazio je kroz gotovo četrdeset godina svima krajevima naše zemlje, proučavajući spomenike sviju vremena, ispitivajući ih ostrim okom pravoga naučenjaka, koji zapravo ne pozna razdoblja vremenska kao jedinice, već mu se sve slijevaju sa sadašnjošću u jednu cjelovitost. Zato i jest mogao govoriti jednako suvereno o predme-

tima iz doba prehistorijskoga, baš kao o rimskim novcima, pa sredovječnim spomenicima i onima iz najnovijega vremena. Ta on je zastupnik one generacije, koja je spoznala, da nema sadašnjosti bez prošlosti, pa sve, što se u današnje doba zbiva, nije ništa drugo nego odraz i nastavak prošlosti, ma kako se bučno naglašavao novitet vremena i njegova revolucionarnost.

Ispunjen tako ogromnim pozitivnim radom tekao je Brunšmidov život razmjerno mirno. Ta on je živio u svom svijetu i kraljevstvo njegovo nije bilo od ovoga svijeta. Od g. 1882. živio je i radio kao gimnazijski profesor u svom rodnom mjestu, pa je 1892. premješten u Zagreb, na gornjogradsku gimnaziju, kad je pokojni Hoić morao da seli iz političkih razloga u Vinkovce.*) Bio nam je

* I ako su otprilike na domaku tek 3 decenija od pada khuenovštine u Hrvatskoj, ne će biti na odmet ni na ovom mjestu pripočeti nekoje odlomke iz jednog Brunšmidovog pisma g. 1919.: »... Prvi put sam u Vinkovcima glasovao za zemunskoga odvjetnika Matu Ivića (kod kojega je Badaj bio u kancelariji). Taj je bio rodom iz Cerne (koja je za onda spadala pod vinkovački izborni kotar), a kandidirao je izvan stranaka... Jedanput sam kod općinskih izbora glasovao za opoziciju. Posljedica je bila ova: Imao sam skoro za tim, da budem definitivno potvrđen u učiteljskoj službi i da dobijem titulu »profesora«. Na moju odnosnu molbu odgovorila je vlada, da ne nalazi za shodno, da ju uvaži »dok ne stignu povoljniji izvještaji o mome državljanском ponašanju«... Došao jednom Khuen u Vinkovce, a mi smo naravno korporativno k njemu. Bio je sigurno na mene od kotarskoga predstojnika B. upozoren, jer me je pitao što predajem i onda mi držao buruntiju, kako je moja dužnost, da predajem povjest u takvom smislu, da povjereni mi mladež stekne ljubav za zajednicu, u kojoj živimo pod krunom sv. Stjepana i ljubav spram Madžara... Bio sam izabran za jednoga od 12 elektora, koji će birati rektora za slijedeću godinu, a na redu je bio rektor iz filozofskog fakulteta. Ja sam se sa svoja tri druga filozofa (Smičiklas, Šrepl i Arnold) sporazumio, te smo mimoišli 2 ili 3 bezbojna ili crvenobijelozelena starija lica i predložili smo kao fakultetskoga kandidata Šrepla, koji je jednoglasno (i sa glasovima madžarona-juristâ) izabran. Kada je Khuen za to dočuo, on je upao u pravi paroksizam, jer mu je Šrepl bio radi politike najcrniji od svih sveučilišnih profesora. Njega nije potvrdio za rektora, a za cijelo sveučilište kažnjen sam ja, (jer drugima nije ništa mogao), time, što je potegnut predlog za promaknuće za redovitoga profesora... Ja i nadbiskup Bauer bili smo jedini van-

učitelj u zadnjem semestru, te smo se u jesen našli skupa na bečkom sveučilištu, gdje je on nastavio nauke kod Benndorfa, Borrmanna i Kubitscheka, da se po želji Kršnjavoga spremi za nasljednika Simi Ljubiću, koji je tada nakon obavljenoga velikoga rada bio već poostario. To je sigurno bio najsretniji izbor Kršnjavoga uopće. Od g. 1896. pa do umirovljenja g. 1924. punih dakle trideset godina bio je ravnatelj Hrvatskoga arheološkoga muzeja i profesor arheologije na sveučilištu, a osim toga poslije Mašičeve smrti i upravitelj Štrossmajerove Galerije slika (1902.—1910.). Kroz to su se vrijeme silno obogatile muzejske zbirke, a on ih je neumornim sitnim radom uređivao i uredio, pa napose svoje miljenče: numizmatičku zbirku, gdje je svaki od ono osamdeset tisuća komada najpreciznije proučen, opisan i razvrstan. Pa i nakon umirovljenja nije mogao mirovati, pristao je suviše, da bude i dnevničarom u muzeju, kad drugoga na-

Dr. Josip Brunšmid

slova za rad nije bilo. Donosim ovdje sliku Brunšmidovu, koju je neopazice učinio u muzeju prof. V. Tkalčić: tako je sjedio i radio dane i mjesece i godine, sjalo vani sunce Božije ili treskali gromovi. Radio i — uradio!

redni sveučilišni profesori, koji nisu u Khuenovo doba mogli postati redovitima, makar da smo opetovano (svakoga semestra) od profesorskih zborova jednoglasno za to predloženi bili. Hvala bogu! bar sam bio u dobrom društvu! Obično čekaju vanredni profesori tri godine na promaknuće. Bauer je čekao, ako se ne varam, deset godina, a ja sedam...«.

Uporedo s tim radom ide njegov literarni rad. Čim je preuzeo novu službu muzejskoga ravnatelja, preudeso je posvema »Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva«. Četrnaest omašnih svezaka uredio je sam, našao je prave saradnike, a dobru je trećinu sam napisao. K proslavi njegove sedamdesetgodišnjice predali su mu petnaestu svesku, koju su mu štovatelji sastavili, ali već ga je bolest morila i život mu zatirala. U ovo četrnaest svezaka sabran je ponajveći dio njegovoga rada, pa ćemo ga ovdje prikazati samo u pojedinim grupama.

U četrdeset osam rasprava pod skupnim imenom: »Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji« opisani su svi važniji nahodaji u najrazličitijim stranama naše zemlje, sastavljeni već prema zakapanju novaca u razno vrijeme, ne samo s najvećom numizmatičarskom akribijom, već nam ti uvodi gotovo vizionarnom jasnoćom otkrivaju prilike vremena, u kojem je novac zakopan, a i ljude onoga doba. Jedinstven je prikaz dvostrukoga otkrića novaca — za pravo monetarnog materijala u Mazinu, u Lici. Posljednje mu je edirano djelo manje ali monumentalna rasprava u Bulićevu spomenspisu: Novci gepidskoga kralja Kunimunda.

Druge historijske spomenike iz sviju dana i vremena antike opisuje serija rasprava u svim godištima »Vjesnika« pod skromnim naslovom: Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije. To su vlastita iskapanja i istraživanja, pa tu govori o svojem vremenu podjednako jasno iskopani rimski grob kod dja-kovačkih Štrbinaca kao i konačno riješeni napis, uklesan na živcu kamenu u jedva pristupačnoj Lomskoj Dulibi u Velebitu, što nam govori o međašnom vrelu između Ortoplina i Parentina! Cijeli niz rasprava prikazuje razne faze prethistorije u nas, i bakreno doba (»Vjesnik« VI.), pa bronsano (Klaćenica kod Jablanca, Novi grad na Savi), halštatsko (Vranića gromila u Širokoj kuli), željezno u Šarengradu, pa skupni prikaz prethistorijskih predmeta iz srijemske županije itd. Napose se bavi hrvatskim sredovječnim starinama, najstarijim hrvatskim novcima, pa hrvatskim razvalinama, sve pitanjima, koje ovako nije nitko prije njega obrađivao.

U ovećim raspravama: Colonia Aelia Mursa (»Vjesnik« IV.) i Colonia Aurelia Cibalae, Vinkovci u staro doba (»Vjesnik« VI.) podaje povijest glavnoga grada Slavonije i svoga rodnoga mjesta, da se kasnije kroz godine preda radu velikoga djela: Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu. To se djelo danas više ni ne može

dobiti u knjižarstvu, a sijaset je primjeraka pošlo u inozemstvo, pa i tamo gdje se za naš jezik sigurno malo znade. 787 antiknih kamenova opisano je tu uz 138 kamena iz kasnijega vremena, pa ako se može kazati, da kamenje govori, to ono jasno zbori u Brunšmidovom golemom katalogu. A u drugom dijelu ima napose mnogo spomenika, koji se tiču Zagreba: Brunšmid je primjerice gotovo vizionarno prepoznao fragment spomenika Luke Baratina, biskupa zagrebačkoga, a kasniji je nahodaj napisa njegovu tvrdnju istinskom pokazao. S jednakom je ljubavlju obradio »Antikne figuralne bronzane predmete u Hrvatskom narodnom muzeju«: vidim i sada onu sreću na njegovom licu, kad je baĝer u Kupi kod Siska izvukao iz mulja onaj prekrasni broncani kip Herkula sa podnoškom! Ne ću umarati s nabranjem radova, tek još jedno moram istaknuti. Kad se radilo o nevjerovatno glupoj barbarštini, da se uništi Bakačeva kula, načinio je Brunšmid predstavku 1901., koju su svi historičari onoga vremena potpisali, a ban je Khuen zabranio tada rušenje kule. U toj su pretstavci iznešene misli za sva vremena trajne vrijednosti, pa vadim tek jednu, osnovnu:

»Ako se napisi i povelje pravom spravljaju i čuvaju u muzejima i arhivima, to se istim pravom moraju i građevni spomenici, u koliko imaju historičku ili umjetničku važnost po koju zemlju ili mjesto, u nepromijenjenom obliku sačuvati tamo, gdje su stvoreni i sa okolinom, koja je za nje stvorena«. Da su se te riječi Brunšmidove uvažile ne bismo se morali danas s pravom stiditi svoje bezglavosti. U takovom su i tom radu prolazile godine neopazice, pa sve bržim tempom. Brunšmid nije ostario ma da je star postao i sve se više povlačio od svijeta i sve se više skoncentrirao na svoj rad, osjećajući, da je dužan još mnogo toga kazati, kazati sada, kad mu se tijelo počelo rušiti, a duh gledao sve jasnije. »Der geistige Mensch lässt sich nicht aufhalten«! Ali vrijeme je prošlo: mnogo htio, mnogo započeo...! Pa tako se zbililo, da više nije progovorio — ništa zato, mnogo, vrlo je mnogo kazao.

Već se i život nas, njegovih učenika primiče kraju, pa što je u njem trajne vrijednosti bilo, bio je rad. Pa sada, kad je nestalo svakog zemaljskog nesporazumka, mislim, da smijem i mrtvom učitelju izreći hvalu u ime sviju njegovih učenika, da im je pokazao put i način do rada, koji sam u sebi nosi zadovoljstvo, a ne mari za prolazna odlikovanja.

Gjuro Szabó.